

JAKAKORTAJARENA'REN OLERKIGINTZA

Txomin Jakakortajarena apaiz olerkarla nik ez det arpegiz ezagutu azken urteotara arte; baiña olerkari onen olerki-lana aspalditik ezagutu det. olerdiak plazaratzen asi zan eskerotik, "Euskaltzaleak" 1930'n asita, bere olerki-gudu eta sarlketak sortu eta gero lburutan argitaratzen asi zanetik aurrera.

Sariketa aletan nabarmendu ziran ainbat olerkari berri, Euskal-olerkaritzaren baratza ostu berriz jazten asi zan onako olerkari batzuen eragiñez: Lauaxeta, Orixe, Lizardi, Loramendil, Etxeberria, Zaitegi eta abar indarrean zetozten euskal lirikari bide berriak erakutsi eta arnas berri biziagoa ernan naiez.

Lirika nausi sarituen itzalpean ez ziran batera azaren berengo orritzat artzekoak beste izen ezezagunago batzuk, eta auen artean bat nabarmentzen zitzaigun gutxi bezelako gatza eta bizitasuna zekarrena, batetik gertakari askoren irri alderdia jasoteko eta, bestetik, bertso arin, bizi eta txinparturtekakoak ondu eta biribiltzeko: Jakakortajarena'tar Txomin zeritzana. Orduan Gazteizko Apaizgaitegian apaizgaien ikas-turetetan genduen, eta andik bi urtera, apaizgoa artu eta orduko apaiz berri geletak bezala, Araba aldean asi zuen bere apaiz-lana, Nafarrate'ra bializ zutenean, apaiz-lanaz gaiñera, euskal lana ederki egin zuela jakin genduen, euskera il-añean zeukan Arabako erri ori berriz euskaldun egitea lortzeraiño.

Iru urtez jarraian dator Jakakortajarena jaunaren izena Euzko Olerkien sariketa aietara urte bakoitzean bialitako olerkiak biltzen zituzten liburu aietan. Lenengo urtean, 1930'koan, lirika-galak jartu ditu Txominek berak bialitako olerkietan. Iru olerki dira: "Mltxeleta", "Aingerutxoa" eta "Ametsak".

Bigarren urtean irri-bertsoetara jo du: "Gure astoak" eta "Amandrearen oillo aldra".

Irugarren urterako sariketa aien erakundeak bi sari jarri ditu: bata, beti bezelako, lirika-olerkientzat, eta bestea, euskal-giroko poematxoentzat. Bietara aurkestu da Txomin; lenengora, "Maite-eziña", alkar-izketazko olerkiarekin, eta bigarrenera "Len-euzkotarra" poemarekin. Bigarren sariaren irabazle gure Txomin gertatu da.

AITZOL'EN IRITZIAK

"Aitzol" zan olerki gudu-aien antolatzaillie nagusi eta bera da antolatzaillien iritziak adieraziz, urte bakoitzeko olerki-liburu bakoitzari Itzaurrea jartzen ziona. Lenengo urtean eta liburuan olerkari gazteteak izenpean lau olerkari izendatu zituen: Loidl, Jakakortajarena, Zugasti eta Arozena. Txomini dagokionez iritzi au eman du: Jakakortajarenak iru olerki politetan bete goitar lenengo olfariak dakazki.

Izan ere, Txomin'en iru olerkiak olerki politak dira, mee eta txukunak gaiez, eta bertso apain eta ongi neurtuetan moldatuak. Olerkariak gai samur eta maitagarriak erabilteko gaitasuna eta joera erakusten zituen.

Bigarren urtean beste joera bat agiri duela dator: irri-gaietarakoa, umore on da

txinpartatsurakoa. Olerkari errikol bezala aurkestu oraingoan Aitxol'ek jende xearen giro eta gertueretatik gaiak ariu, erri-erara asmatu eta erri-olerkariaren tankera aurkestent dituen olerkarizat. Eztenkada parragarria da Txominen ahapaldi bakoitza, beste gure arieko bestsoetan zar askoren maillan jartzekoa ikusten bertso auen egillea, eta Iruñako Ferietako berisoak, Ikarazketako mandoarenak, Bilintxiren betroiarenak eta abar gogoratzen dizkio. Txomin'en iru bertso auei arrera ezin ohea egin zion Barrensorod idazleak ere Yakintza aldizkariaren orrietan.

Neronek ere autortu bearra daukat orrl-bertso autatik gorde izan dedala Jakakortajarenaren olerkigintzaren oroitzarik sakonena.

Urrengo urtean, 1932 ko sariketa Henanin ospatu da. Esan dedanez bi sailletan banandu dira sariak. Lenengoan, lirikioan Loramendi kaputxino gaztea izan da irabazle, balña, urte aretako liburuan Loramendi'ren olerki sarituaren urrengo, Txomin'ek bialitako "Maite-eziña" dator eta bigarren saillean, poematxoenean Txomine'nari eman diote sari bakarra, "Len-euzkotarra" gaia zuen poemari. Gaia, nonbait, Barandiaran maisu andiaren eskolan ikasitako ipul eta elezarrak burutu diote, Aralarko sugea, Basajaunak, Tarialo eta Mari'ren agerketak tartean dirala.

Oraingoan Aitzolek itz gutxitan ematen du bere iritzia. Nola nal ere, euskal literaturan aztarren sakona utxi duen olerkari baten erpala ikusi du Berastegiko semea dan olerkari orrengan. "Ez goaz, dio Aitxolek" olerkari onen berri ematera. Ezagutua zaigu. Bego oraingoz luma geldi bizi zaiguaren alormena aizera gabe. Jakakortajarenaren etorkizunak bere izena goratzera makurtuko gaitu-ta.

Urrengo sariketara ez da azalduko Txomin'en izenik ez olerkirik. Bere apaiz-lanetan asiberria dalarik, ez du aurkitu nonbait ere asti eta giro onegirik olerkigintzarako. Bein agertuko, ala ere, "Yakintza" aldizkariaren orrietan iru urte lenagoko galetan sartuta "Burgos aldeko eizak" bederatzi puntuko bertsotan moldatutako olerkiarenkin. Barrensorok, Agirre tar Toma zanak idatzi zuenez, irri bertsoa ornen zan Jakakortajarenaren barruti berezia.

Orra gaur idazle onetaz daukaten gaztetako ezupide bakarra, gerrate aurretxoan, Errenderin, Tolosan eta Hernanin antolatutako olerki sariketetan sortu eta plazatutako olerkientzat daukat.

Balña, ez; Txomin olerkaria ez zan sariketa oietan ez ur oietan sortu. Sakonago ditu bere sustraiak, Gaztelzko apaizgaitegian billatu bear ditugu. An izan zuen bere olerkari-eskola eta an asi zan bere lenengo olerki aleak ematen.

GAZTEIZKO EUSKAL-ESKOLA ETA OLERKI-ESKOLA

Gazteizko Apaiztegiko eskolan sortutako eta garatutako idazlea dogu Jakakortajarena idazle olerkaria.

Ango euskal eskolaren sortzaille eta bultzatzaillle izan zan Manuel Lekuonaren eskolakoa degu, izan ere, onen maisutzapean landu zuen euskera eta euskal olerkia bere apaiz-lkasturteetan. Nik Lekuonaren eskua eta aztarna ikusten dala esango nuke Txomin-en lenengo bertsoetan. Beriso samur gozoak egiteko joera eta bere bertsoetako gaien billa erri girora joatea Lekuona zanaren eskolan ikaslak ez ote ditu? Bear ba da zerbaitetan garaitu du Txominek bere maisua: bertsoaren jabetasun andiangoan, puntu edo itz-erorkera ugariagoak eta beteagoak asmatzean. Nik iñoiz entzuna diot Lekuona zarrari izugarritzko erreztasuna zeukatela bere eskolako apaizgai batzuek e rimak asmatzen eta moldatzen. Ori esaten zuenean, batik bat, Txomin zeukan gogoan, nik uste. Orixe, erreztasun ori ageri zalo Txomiñi bederatzi puntuko ontzeko gazterik ekarri zuen joeran. Bederatzi puntukoak ditu "Burgos aldeko elzak" izeneko bertsoak. Eta bederatzi puntuko beste irri bertso batzuk, Gaztelzko Seminarloak ateratzen zuen Gimnasium aldizkarian ezaguerazi zituenak:

"Eiztariaren abestia" eta "Moro katuari". Gure arteko bibliografoek ez dituzte oraindiko billatu ere egin aldizkarl orretan ez beste iñon.

"Eiztariaren abestia" zortziko txikitán ondutko iru bertsoetan asi eta ogetairu bederatzí puntukoos osatu du. Eiztari batek batek bere txakurra lagun artuta erbi bat il eziñik egindako alperrikako eizaldia du kantagia.

"Moro katuá" berriz, etxeo eta auzoko guztiak bere lapurreta litxarreriez gogait egiñik dauzkan katu maltzurra. Iñork ezin du burutu arekln. Eta, azkenez, guztien birao eta alñenak dijoazkio gaiñera:

Ai, gure katu zarra,
Moro dek izena,
Burutik oñetaño
beltza aiz ta dena.
Baiña are beltzagoa
dek ire barrena.
Odol ordeos noski dek
zaiñetan edena,
katu gaiztoena
lapur maltzurrena,
beidatu zekena,
al dan okerrrena,
inpernun sartuko al aiz
zuzen-zuzena!

Bertsoak Berastegiko euskaran egiñak dituela autortu du egilleak.

Ala ere ez beza iñork uste Txominen musa Gazteizko ikasturteetan doiñu bat bakarrekoa izan zanik: irri bertsoetarakoa. Ez. Semlnarioko aldizkarian bertan du lirika sail garbiko olerki bat. "Nere ametsetako" etxea. Ain zuzen olerki au izan, 1930'n, Iraillaren azken-egunetan, ainbat eliz-agintari, Nunzio jauna, eta beste ainbat gotzaien aurrean, Seminario berria bedeinkatu eta zabaldu zan egunean, an ospatu zen itzaldi, olerki eta abestizko jaialdian irakurri zan olerkia, Txomin Jakakortajarena ikasleak ondua eta beste ikasle batek irakurria.

"Nere ametsetako etxea" apaizgai baten ametsa da, ume-umetarik amestua, Euskalerriaren sinismenaren ezaugarri izateko amestua, eta egun atan olerkari apaizgalak mamaitua dakusana. Ona amets orren azkena:

Baina bein bateos banoa
zelai ta soro barrena,
ta nun arkitzen det luma,
tajuz idekai dena.
Arri batzuek aurrera
azaldu dira lurrean,
gero beste arri asko
aurrenengo oien gaiñean,
jaso zuten bat-batean
golnen goinera lurra.
Ta ara nun azaldu zaigun
apaiztegi opatua!
Emen nauka zoratua,
ederra bait-da benetan!
Auxen, auxen, lkusi nun
aspaldiko ametsetan
ta gaur dlot benetan
etxe eder au ikustean.
Ba da orratik fedea
oraindik Euskalerrian!

Gymnasium aldizkariak erdal-itzulpena erantsi zion olerki orri, eta onen egillea euskal olerkari garatu eta eldu egindutakotzat aurkestu du, Euskalerriko olerkarien artean goi-maillan jarrita. Ez, Txomin'en musa ez dabil irri-bertsoetara mugaturik; badaki goragoko gaietara igoten. Ba daki poema luze samarrak asmatu eta moldatzen. Eta ori gaztezero loretsuan dala.

ISILLALDI LUZEA

Urteak aurrera dijoaz Txominen euskal lan berririk ageriuko daneko. Gerrate zitalak, 1936-n ekarritako ixillaldia, Txominek erbesterako bidea artuko du. Lenengo, Eskalerrri barruan, Iparaldean, Dona-Ixtin apaiz laguntzaille, eta azkenez, Argentinan. Argentinarako deia odolean darama. Ixilaldia, olerki-lanen etana, ez du orraitio osozko izan. Ez du, ez erdoiltzen utzi. Argentinako "Boletin del Instituto Americano de Estudios Vascos" aldizkarian eta Guatemala'ko "Euzko-Gogoan" emango ditu olerki eta lan batzuk, bein erbestetuaren samiña eta negarra adierazteko. bein gaztetako irri-gogoarl ideara emanez, bederatzi puntuko bertsoetan, H letraren auzia jorratzeko, edo ta Argentinako lagun eta laguntzailleai esker ona erakutsiz, bere erri-miña eta askatasun-itxaropena olukatzeke. Pampa-ko lurretatik bialiko du Lekuonari egin nai izan omenaldirako olerkia. "On Manuel Irakasle maiteari, Pampatik Ikasle batek ornen-sarl."

Baiña lanlk andiena, ederrena Argentinako olerkari baten poema andia, Martin Fierro euskerara Itzultzea du. Neri ez dagokit lan onen muiña eta euskal-itzulpenaren balioa aztertzea. Beste batek artua dau egiteko ori. Baiña aipatu besterik ez det egin nai gauza bat edo azplmarratzeko.

Lenengo eta bein, Txomin'ek izan duen bigarren euskal eskola bat gogoratu digu lan orrek; Argentinara joandako euskaldunen euskal-eskola, Txominek bere etxean bertan izan zuen leen eskola ori. Or ikasten degu Txomin'en aita Argentinako zabal dietan bizi izana zala, ango gautxoekin eta ango euskaldunen euskera mintzatzen oitua. Aitak Berastegiko euskera erabiltzen ez zuela oartuta zegoen betidanik semea. Naparroa Beereko egotaldian aitari entzundako euskeraren oiartzuna etorten ornen zitzaion belarrietara. Gero Argentinara aldatu zanean, an arkitu eta ikasi ornen zuen euskeraren jatorria; bateko eta besteko euskaldunak alkarri itz eta gramatik jokaerak artuta sortutako euskera batua aurkitu zuen an. Txominentzat ez zan ori euskera batasunbidera ekarteko biderik txarrena.

Bigarren, Matxin Murrin euskerara itzultzeko lan orrek, Txomiñen olerkiguntzako errikoitasuna salatzen eta ots egiten digu. Matxin burdin poema luze ori erriko seme baten bizitzako goraberak eta laztasunak jaiki erazten dituen poema da. Txominek ez ditu jendexearen irri-alderdiak bakarrik abestu nai; beste alderdi serioagoak ere bai. Aukera ederra eman Matxin-Burdin-en poemak orretan saiatzeko. Gañera, Matxin Burdin euskal jatorria sumatu diolakoan dago.

Irugarren gauza azpimarragarria zera da: Lekuonak gaztetxotatik oartu eta miretsi zion bertsoak ontzeko sekulako erreztasuna. Ez da gero txantxetako lana sei bertsoan 1193 aapardi erderatik euskerar aldatzea. Eta nola gero aldatu ere! Erderazko poeman bezala beriso bakoitzak zortzi silaba dituela, bat ere ez gelago ez gutxiago, bigarren bertsoa, irugarrena eta seigarrena dirala, eta berdin laugarrena eta bostgarrena bata bestearekin. Olaxe zazpi millatik gora bertso osatu arte, arnasa batere estutu gabe gauzarik errezena bezala.

Bijoaz emen, eredutzat, bi abapaldi elkarren ondoan, Jose Hernandez'ena eta Jakakortajarena olerkariarena:

A otros les brotan las coplas
como agua de manantial,
pues a mí me pasa igual;
aunque las mías nada valen
de boca se me salen
como ovejas del corral.
Y aunque yo por mi ignorancia
con gran trabajo me explico,
cuando llego a abrlr el plco,
téngalo por cosa cierta,
sale un verso y en la puerta
ya asoma el otro pico.

Txurrura lez aapaldiak
sor oi zaizkie batzuri;
berdin agi zaldak neuri:
nereak txar etsigaitik
ardiak antzo bordatik
autik ol zaizkit ixuri,
Adirazten lanak izan
arren, neure ez-jakiñean,
nlk mokoa irikitzean,
egitzat jo ene eleak,
bertso bat jalgiz, besteak
muturra ager dlk atean.

Poema au euskeratu duenean oso, gol jarri dio gaillurra bere euskal-olerkigintzari. Beste ñor ez zan, noski, Jakakortajarenak egin duena egiteko gai. Berak euskera-
ren eta gautxotarren maitasunez egin du. Eta erraldoi-lana atera zaio, Axularrek
esango zuenez sendagaiila iriztekoa. Arrazoia eman bearko diogu Aitzol-ek esana-
ri: geroak, etorkizunak Jakakortajarena olerki gintzaren aurrean makurtu bearko
genuela. BaI, txapela erantzita makurtu bearko degu, makurtu ere.

Lino AKESOLO

